https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj13-03-060
DOI: 10.30888/2663-5712.2022-13-03-060

УДК 882

TRANSFORMATION OF ARTISTIC TRUTH IN A HISTORICAL NOVEL

ТРАНСФОРМАЦІЯ ХУДОЖНЬОЇ ПРАВДИ В ІСТОРИЧНОМУ РОМАНІ

Miroshnichenko L.V. / Мірошніченко Л.В.
c.f.s., as. prof. / д.ф.н., доц.
ORCID: 0000-0002-1959-5564
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs,
Dnipro, Gagarin Avenue,26, 49005
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, проспект Гагаріна, 26, 49005

Анотація. *Увага до історичного буття людини притаманна українській літературі з перших десятиліть її становлення. Формування в її складі перших прозових жанрів позначене намаганням охопити історичний шлях народного життя. Уже починаючи з «Чорної ради» П. Куліша можна говорити про повнокровність таких спроб, про тенденцію утвердження принципу історизму в українському прозовому дискурсі. Художньо місткою ділянкою національної літератури стала історична проза другої половини XIX ст. – передусім твори М. Старицького, І. Нечуя-Левицького, М. Костомарова, Д. Мордовця, П. Загребельного тощо. У творчості цих прозаїків, як авторів історичних романів і повістей, переконливо представлено історичну ходу часу, людину й суспільство в історії, в її драматичних колізіях і складній проблематиці. Унаслідок багатьох обставин історична тема цих творів була темою України: домінантний інтерес зосереджено на національному історичному розвиткові, на особистості в ролі активного суб'єкта української історії. Історичний роман – твір, який є «сховищем» національного коду. Його мета – зберігати історичну «пам'ять», і цим зумовлена його важливість у будь-якій культурі. Цей жанр є дуже гнучким, оскільки найпершим відчуває зміни в суспільстві. Найважливішою ознакою такого твору є масштабність зображуваних подій століття, епохи, які залишили відбиток на подальшій долі країни.*

Ключові слова: *художня правда, історичний роман*

Вступ.

Проблема історичної та художньої правди є стрижневими у жанрі історичної прози, якій властиве інтелектуальне переосмислення значущих фактів минулого, завжди користувалася неабиякою популярністю. Вона постійно висвітлювалася в літописах Київської Русі, в козацьких літописах тощо, зумовлювалася потребою з'ясувати походження народу, який давно живе на цій землі, зафіксувати події національного, соціального значення, щоденного, драматичного, трагічного змісту, щоб донести їх до нащадків. Однак притаманний їм жанровий синкретизм, з якого ще не відгалузилися власне художні твори, не міг влаштувати попиту на літературу, який сформувався у XIX ст. Саме тоді спостерігається відмежування історичної повісті і роману від історичної прози.

Виклад основного матеріалу.

Процес звернення до минулого цілком закономірно потребує інтуїтивного відчуття, яке супроводжується авторською фантазією та уявою, воно дозволяє письменнику відтворити картини минулих часів. Художнє омислення може не заперечувати дух епохи, його визначні події. «При написанні історичних художніх творів автоматично виникає проблема, яка стосується вимислу і

домислу, - важливих складових будь-яких художніх історичних творів» [3, с. 81]. В. Лесин та О. Пулинець називають вимислом у художній літературі те, що створене творчою уявою, фантазією письменника: «мистецька творчість як процес і наслідок діяльності уяви художника» [5, с. 65]. У свою чергу домисел трактується таким чином: «Домисел – це такий здогад чи припущення, для якого немає достатніх підстав і яке не підтверджує життєві факти, надумані й непереконливі картини та образи твору. Цим відрізняється домисел від художнього вимислу, застосованого на глибокому знанні життя й широко використовуваного письменниками у творчій роботі» [5, с. 114]. Інші дослідники-літературознавці, укладники словника-довідника Р. Гром'як, Ю. Ковалів та В. Теремко пояснюють термін так: «Домисел (вимисел) у літературі – народжена творчою уявою письменника, художньо-трансформована дійсність. Домисел – дофантазування, додавання до того, що насправді існувало чи існує» [6, с. 205 – 206]. Письменник художньо трансформує історичні реаліїчерез діалог, портретну характеристику тощо. «Домисел стосується деталей, штрихів, на відміну від вимислу – фактично повного придумування істотного, визначального у творі» [6, с. 205 – 206].

Ю. Ковалів у літературознавчій енциклопедії трактує домисел як «різновид фантазії, логічно вмотивований здогад, процес остаточного освоєння осмислюваного матеріалу, не підкріпленого прикладами. Іноді вживається як синонім до слова «вимисел», «вигадка», «уява», інколи застосовується як заміна вимислу; ці терміни можуть семантично розмежовуватись. Так, О. Білецький убачав у них два типи художньої творчості: «твори, базовані на домислі, максимально наближаються до життєвої правди, а базовані на вимислі – засвідчують переважання розкутої уяви» [4, с. 294 – 295]. Вимисел і домисел є спорідненими категоріями історичного твору. Письменник відштовхується від історичної правди заради художнього ефекту, застосовує домисел заради конкретнішого тлумачення «темних плям» постатей чи події. Вимисел і домисел є взаємопов'язаними інструментаріями творця. Щодо категорії «історична правда», то Б. Мельничук дає таке поясення – «це те, що відповідає дійсності, реаліям буття взагалі…, це життєва істина, що включає в себе наші уявлення, погляди на сучасне, так і на минуле – менш чи більш віддалене» [7, с. 14]. Л. Александрова обстоювала думу про заміну терміну «історична правда», через його «очевидну суб'єктивність і відносну достовірність» [7, с. 142], на «життєву правду», який відповідно диференціює на «історичну правду» та «історичну достовірність». Дослідниця пояснює художню правду як «синтез історичної достовірності й художнього вимислу, за допомогою якого автор створює художній образ, оцінюючи життєві явища з позицій передового ідеалу сучасності» [5, с. 142]. Авторська правда подається в якості кінцевого продукту переосмислення письменником події. Виокремити правду у творі, знайти правдиві риси характерів героїв тощо, неможливо. Тому вагомими інструментами стають домисел та вимисел. Дудніков М. надає велику роль співвідношенню між документом та домислом і вимислом, тобто, на його думку, документальність має визначальну жанрову рису. Застосування документу може бути різного рівня: або детальне використання пам'ятки, або

окреме дослідження окремих подій. Таким чином елементи вимислу, домислу, реальних фактів творять, як зауважила С. Андрусів, «неоднакові жанрово-видові контури історичного часу» [1, с. 16].

Художню та історичну правду досліджував М. Сиротюк. Він історичну правду охарактеризував як відображення провідних закономірностей і тенденцій суспільного розвитку, розкриття вирішальної ролі народних мас в історичному процесі. Дослідник був впевнений у тому, що вірне трактування та розуміння історичної дійсності допомагає йому краще її відтворити: «Обов'язок письменника розкривати історичний образ в його головній суті, в основних, що визначають його характер і роль в історії, рисах, вчинках» [8, с. 44], − художня правда. Науковець наголошував на нерозривній єдності історичної та художньої правди, і тому їхнє окреме поодиноке існування в історичних творах неможливе: «Існує цільний у своїй єдиності комплекс – правда історично-художня» [8, с. 44], − зазначав він. Але, дійшовши висновків, М. Сиротюк надав перевагу правді історичній, він виділив три групи історичних творів. До першої зарахував ті, в яких основою сюжету, конфлікту були саме історичні події. Другий тип такої прози характеризується перевагою поетичної фантазії, де історичні події стають тлом оповіді, історичні постаті – другорядними. Третя група вміщує твори, в яких відсутня історична конкретика, що лише вгадується в загальних обрисах.

І. Шинкар зазначив, що у літературознавчому колі іноді спалахували дискусії: що саме важливіше для твору – скрупульозна, документально точна навіть у найдрібніших деталях реставрація минулого, чи довільне «перекроювання» й переосмислення його, довільне поводження з фактами, поглинутими у потоках фантазії. Прибічники документальної точності застерігають, що свавільний підхід до історії спотворює її; прихильники фантазійного переосмислення фактів з висоти сучасності аргументують своє переконання тим, що «дрібна фактографія нерідко буває художньо безкрилою, сковує уяву письменника, знецінює роль вимислу і домислу, без яких не може обійтися і художня література» [9, с. 212]. Орієнтир твору складають його особистісні уподобання до певного діяча, ставлення до події. Все це є основою зображуваного явища. Художня правда – це естетичне трактування реального факту минулого. Як зазначив М. Сиротюк, «історична наука дає романістові лише «напівфабрикат», іноді ж просто сировину, а поетична фантазія мусить зробити з цієї «сировини» мистецьке полотно» [8, с. 40]. Загалом, домисел вважають максимально наближеним до історичної події чи постаті, а вимисел вказує на відхилення автора від точних фактів дійсності.

Висновок.

Отже, між науковцями і досі ведеться полеміка з приводу першорядності точного зображення певного періоду, або застосування домислу та вимислу як інструментів художнього осмислення. Саме це створює художній ефект, який насичує сухий історичний фактаж. У центрі літератури – людина, а історичний період є її тлом зображення. Художня правда так чи інакше присутня у творі, оскільки суб'єктивуючи певну подію, письменник виступає в ролі судді та додає своє бачення до певних історичних фактів.

Література:

1. Андрусів С. М. Мости між часами: Про типологію історичної прози / С. М. Андрусів // Українська мова і література в школі. 1987.№ 8. С. 14 – 20.

2. Андрусів С. Український історичний роман: Онтологія та типологія жанру / С. Андрусів // Artline. 1997. № 4. С. 36 – 37.

3. Дудніков М. Вимисел та домисел (до проблеми істричнрої та художньої правди) // Вісник запорізького національного університету. Філологічні науки 2012. № 3. С. 81 – 85.

4. Ковалів Ю. Історія української літератури: кінець XIX – поч. XXI ст.: підручник: у 10 т. / Юрій Ковалів. К.: ВЦ «Академія». Т. 2: У пошуках іманентного сенсу. 2013. 624 с.

5. Лесин В.М. Словник літературознавчих термінів / В.М. Лесин, О. С. Пулинець. К.: Радянська школа, 1971. 486 с.

6. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. К: ВЦ «Академія», 2007. 752 с.

7. Мельничук Б.І. Випробуванняістиною: Проблема історичної та художньоїправди вукраїнськійісторико-біографічнійлітературі (відпочатків до сьогодення). К.: Академія, 1996. 272 с.

8. Сиротюк М. Український радянський історичний роман: [монографія] / Микола Сиротюк. К.: Наукова думка, 1971. 285 с.

9. Шинкар І. Співвідношення історичної та художньої правди в історичному романі // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство. 2012. №. 35. С. 211-224.

Abstract. *Attention to the historical existence of man has been inherent in Ukrainian literature since the first decades of its formation. The formation of the first prose genres in its composition is marked by attempts to cover the historical path of people's lives. Already starting with P. Kulish's Black Council, we can speak of the thoroughness of such attempts, of the tendency to establish the principle of historicism in Ukrainian prose discourse. Historical prose of the second half of the XIX century became an artistically capacious area of national literature. - first of all, the works of M. Starytsky, I. Nechuy-Levytsky, M. Kostomarov, D. Mordovets, P. Zagrebelny, etc. In the works of these prose writers, as authors of historical novels and short stories, the historical course of time, man and society in history, in its dramatic collisions and complex issues are convincingly presented. Due to many circumstances, the historical theme of these works was the theme of Ukraine: the dominant interest is focused on national historical development, on the individual as an active subject of Ukrainian history. A historical novel is a work that is a "repository" of the national code. Its purpose is to preserve historical "memory", which is why it is important in any culture. This genre is very flexible, as it is the first to experience changes in society. The most important feature of such a work is the scale of the depicted events of the century, the era that left its mark on the future of the country.*

Key words: *artistic truth, historical novel*

Стаття відправлена 25.05.2022 р.
Мірошніченко Л.В.